

נורמת הזכויות - וזכות הנורמה

בין שלל הזכויות הצצות חדשות לבקרים, זו הדורשת שלא לשלם שום מחיר על בחירות אישיות היא המופרכת ביותר

ג'וקר מנצח - ה"זכויות" המקודשות שלכאורה פוגעים בהן באופן אסור. הוויכוח מתבסס בדרך כלל על הנחת המוצא הזאת: הזכות הקונקרטית של אדם מסוים גוברת על האינטרס הציבורי הרחב והעמום. הדרישה המשפטית, ובהמשך לכך הציבורית, להוכיח כי ייגרם בעתיד "בוודאות קרובה נזק ממשי וחמור לאינטרס הציבורי" היא דרישה קשה מאוד וכמעט בלתי-אפשרית. הנבואה, כידוע, ניתנה לשוטים. נוסף על כך, תובנות מעמיקות על הדרך שבה חברה מתקדמת ומתחזקת או מידרדרת ומתפוררת - לעולם תישארנה במחוזות האינטואיציה והשכל הישר, אך לא תשמשנה הוכחה של ממש.

בשנים האחרונות שתי תופעות העצימו את הפנייה לשיח הזכויות. ראשית, זכויות האדם התרחבו. במקורן נועדו זכויות האדם ליצור מסגרת בסיסית המגינה על האדם מפני שרירותיות השלטון. הערך הנכסף היה ערך ה"חירות", והמדינה התחייבה לשמור על זכותו של כל אדם ל"חיים, ביטחון וקניין" (הזכויות המכונות הזכויות השליליות). עם הזמן התפתחה בשיח האקדמי אסכולה שחלחלה גם לשיח הפוליטי, ולפיה כיוון שאנשים נולדים למעמדות חברתיים שונים, יכולתם לממש את זכויותיהם אינה שווה ולעיתים אינה קיימת. רעיון זה הוליד שלל זכויות חדשות, שייעודן לפצות על נקודת הפתיחה הקשה יותר של חברי קבוצות מסוימות, והן מחייבות את המדינה לפעול

כשמתנגדי חיסונים טוענים ש"זכותם לא להתחסן ואסור להתערב לאדם בהחלטותיו הרפואיות הפרטיות", הם אינם מתכוונים לכך שיש להם זכות על גופם ולכן המדינה איננה רשאית לשלוח שני אחים חסונים לקחת אותם מבייתם ולחסן אותם בכוח. הם גם לא מתכוונים לכך שאף על פי שלא התחסנו תהיה להם זכות לקבל טיפול רפואי שווה אם יחלו בקורונה. אף אין הם מתכוונים לכך שיהיה אסור לפטר אותם מעבודתם או למנוע מילדיהם להגיע למסגרות החינוך. הם לא מתכוונים לכך, כיוון שזה לא על הפרק. הם בעיקר מתכוונים לכך שיאסרו עליהם חלילה לראות הופעות או לשבת בבתי קפה, וברוב המקרים הם פשוט מבקשים לטעון שזכותם לא להתחסן מבלי שאף אחד יעיר להם על כך, או יגרום להם להרגיש רע. זכותם לא להתחסן בלי שאיש יגיד להם שהם אגוצנטריים או הזויים. הם דורשים לא להתחסן בלי לשלם שום מחיר חברתי. במילים אחרות, הם מבקשים חירות ללא אחריות.

התרגלנו לראות ב"זכות" טיעון מחץ. אם נצליח להוכיח את זכותנו בבית המשפט - ננצח באופן ודאי. ואם כך בבית המשפט - לא כל שכן ברשת החברתית. "אל תתערבי לי בחיים", זועק האחד, "איזו חוצפה. זכותי להחליט לא להתחסן!"; "זכותי לומר לך שאתה טועה ופוגע באחרים!" עונה לו האחרת. וכך הלאה וכך הלאה במעגלים. כמה אנרגיות מבוזבזות על הדגשת אותן

באופן אקטיבי; כך נולדו למשל, הזכות לקיום בכבוד, המחייבת את המדינה להעניק לכל אדם הבטחת הכנסה מינימלית, או הזכות לחינוך, המחייבת את המדינה לממן חינוך לכלל וכן על זו הדרך. מאמרים על גבי מאמרים התחרו זה בזה כדי להרחיב זכויות אלו עוד ועוד.

לא תמיד זכו הזכויות הללו להכרה חוקית ומשפטית. אבל כאן אנו מגיעים לתופעה השנייה שהתרחשה – עליית הרשתות החברתיות. מה שהחל כאינפלציה של זכויות בשיח המשפטי נהפך להיפר-אינפלציה עד כדי אובדן המשמעות והערך המקורי של המושג בשיח הציבורי. הציבור למד מהר מאוד שכל דבר שהוא מעוניין בו יכול להפוך ל"זכות". אם אנשי האקדמיה עוד היו מחויבים לאי-אלו מגבלות לוגיות, הרי הציבור הבין את העיקרון ומימש אותו באופן גורף. כל פעולה או אמירה נהפכה לזכות חשובה מאין כמוה, כל עוד תעוטר במידה מספקת של מילים יפות שיפרטו את חוויית הכאב והקושי שחווים אלה ש"זכותם" נפגעת; "הזכות לתחבורה ציבורית ראויה", "הזכות לדיוור", "הזכות לחופים נקיים" וגם "הזכות לגני משחקים נטולי בוטנים" ו"הזכות להתלבש איך שבא לי" – שפע זכויות אשר המאבק על מימושן מלווה לרוב בפאתוס של לוחמי חירות אמיצים ללא חת.

הסיבה לכך שמתנגדי החיסונים הופתעו מההדף הציבורי העכור שקם עליהם קשורה קשר הדוק להשקפת העולם המוסרית שהתרבות שלנו ספוגה בה בעקבות שיח הזכויות העקר הזה. לפי השקפה זו, לא רק שיש לנו זכות לעשות מה שבא לנו כל עוד אנחנו לא פוגעים באופן ישיר ומוחשי באחר, יש לנו זכות לעשות זאת ולהרגיש טוב עם עצמנו. כל מי שגורם לנו להרגיש רע בגלל

משהו שזכותנו לעשות, יזכה לנזיפה חמורה על צרות אפקיו ועל הפוגענות שהוא מפעיל – הרי הוא גרם לנו להרגיש רע על לא עוול בכפינו, היש מעשה חמור מזה?

מצעד השרמוטות, כמשל, נועד לכאורה לנתק את התפיסה הרווחת הקלוקלת לגבי הקשר שבין לבוש האישה לבין היחס המטריד שהיא זוכה לו מגברים. זכותה של האישה להתלבש איך שהיא רוצה ולא להיות מוטרדת. אבל בפועל מצעד השרמוטות מרחיק הרבה מעבר לכך. כי ה"מוטרדת" התרחב לאט לאט עד שכיום הוא כולל גם תשומת לב חריגה, וגם רתיעה או ביקורת על חוסר הולמות.

הרי היה אפשר לטעון כי שמירה על קוד לבוש במרחבי ציבור שונים היא דבר חשוב שמאפשר חיים משותפים, ותחימה נכונה יותר של פעילויות מסוימות לאזורים מסוימים מסייעת לשמור על הסדר הציבורי, וכי שמירה על נורמות לבוש מחייבת תגובות ציבוריות שהן לא תמיד נעימות. אבל על פי ההשקפה המוסרית הנוכחית, ברגע שאין פגיעה ישירה במישהו קונקרטי, "הזכות" גוברת על כל נורמה חברתית שאולי מאונת באופן חכם יותר בין ערכים שונים בחברה, או בין צרכים שונים של קבוצות שונות.

מי שמתנגד לשיח הזכויות האינפלציוני ולמימוש זכויות עד הקצה של הקצה, מתקשה בדרך כלל להסביר כיצד התנהגויות פרטיות אלו עשויות לפגוע בחברה או בפרט לאורך זמן. הפגיעה כאן ועכשיו במי שסובל כיוון שלא נותנים לו לממש את זכותו, או נותנים לו לממש אותה אבל לא במלוא ההכלה וההבנה, היא ברורה ומובהקת, ואילו עקרונות עמומים שקורסים ומתמוטטים מבלי משים כמו "מוסד המשפחה" ו"הברית הזוגית" הרבה פחות פשוטים להבנה. מי

את ה-80%, ובקרב בני עשרים עד ארבעים הם נעים בין 65% לקרוב ל-80%. אחוזים גבוהים לכל הדעות, שיעלו כאשר תוכנית הרמזור תתממש וצעירים רבים יבקשו לחזור לשגרת בתי הקפה, חדרי הכושר וההופעות.

אלא שהיה שלב שכל זה לא היה ברור מאליו. הקולות המתנגדים מצאו במה רחבה ברשתות החברתיות וגם בכלי התקשורת המרכזיים. הדרישה לכבד את זכותם האישית ולהפסיק את ה"התקפה" כלפיהם התקבלה על לב רבים ועדיין משפיעה. בימים אלה, למשל, אמנים רבים חתמו על עצומה הדורשת לאפשר גם ל"בלתי מחוסנים" להיכנס להופעותיהם.

לכן ההתגייסות הציבורית ליצירת נורמה שלפיה ההתנגדות לחיסונים היא בלתי-אחראית ואנוכית הייתה קריטית כל כך. לכן הקריאה הברורה לפעולה על בסיס השכל הישר ולסולידריות חברתית הייתה חשובה מאין כמוה.

חשוב שכל אחד יהיה קשוב לעצמו. יש בכך ערך עצום. ההיסחפות אחר נורמות חברתיות חיצוניות ולעיתים מנוכרות יכולה למוטט אנשים מבפנים. אבל פעמים רבות גם הנורמה החברתית חשובה, וגם ההבנה שלפעמים ביקורת רחבה, כזו שבאה מלמטה ומתבטאת גם בחקיקה, היא מוצדקת גם אם אינה מונעת פגיעה קונקרטית ומיידית. היכן שהאדם הפרטי ממאן לשלם בעצמו את המחירים הכרוכים בהחלטותיו ומבקש להשיתם על אחרים, באה הנורמה החברתית ועומדת להם כחומה בצורה.

זהו יתרונה של הנורמה: בכוחה להשפיע על הפרט אף יותר מאלפי נספים.

שתומך בהם נחשב למיושן ולבעל דעות קדומות. הוא מוצג כמי שמפחד לאבד את מעמדו, כמי שעסוק בלדכא את האחר שלא עשה לו דבר במקום פשוט להתרכז בעצמו.

והנה, החיסונים נגד הקורונה הציפו מחדש את חשיבות הנורמה החברתית והאמון הבסיסי במוסדות החברתיים, הרפואיים והמדעיים. במקרה הייחודי הזה, ההשלכות הקשות של מימוש "הזכות על הגוף" על האינטרס הציבורי הרחב ברורות הרבה יותר גם אם אינן מיידיות וודאיות. בין מתנגדי החיסונים יש קונספירטורים הזויים, יש אנשים שפשוט חוששים מסיבות שונות ומעדיפים לחכות, ויש אחרים – על כל הרצף שבין השני הקצוות. אלו גם אלו נהנים בפועל מכך שהשאר לוקחים את הסיכון (הקטן) על עצמם, ועל כן הכרעתם אגואיסטית ומוציאה אותם מן הכלל. אלא שנדמה כי הם לא מוכנים לשלם את המחיר הזה. מבחינתם הם עדיין חיים בעולם שהם רגילים אליו, עולם שבו מימוש זכויות הוא העיקרון הקדוש (שלא לומר האמיץ) וההשלכות ארוכות הטווח שלו אינן מעניינו של הזולת.

המתנגדים הללו ביקשו שנכבד את עמדתם. כאילו החליטו לאכול היום סלט במקום טוסט. עוד בחירה אישית שלהם. אלא שהפעם זה לא עבד. לאחר שנה של סגרים, בידודים, משבר כלכלי, אלפי נספים ורבבות חולים שעודם מתאוששים מהמחלה, הציבור התקשה להמשיך לשחק את המשחק האצילי הזה. הרי לפתע כל אחד חשוב, והבחירות והמעשים של היחיד משליכים על הכלל ועל החוסן שלנו כחברה.

בשעת כתיבת שורות אלו, 4,811,712 איש כבר התחסנו נגד קורונה בישראל. שיעורי ההתחסנות בקרב בני חמישים ומעלה עוברים